

A zabolaiak leveléből, a papolci közhelyről

„A válaszokból megint csak Vargyas (és annyi más székely község) régi rákfenéje derül ki: az oktalan és igazságtalan arányosítás. Ez a szerencsétlen múlt századbeli törvény módot adott a hagyományos székely közvagyon megbontására.”

/Balogh Edgár: Szénacsinalás Székelyországban, 1943./

Az *arányosítás*nak - annak a birtokrendezésnek, mely az első világháború előtti évtizedek székelyföldi arculatát erőteljesen megváltoztatta, közvéleményét befolyásolta - több meghatározását ismerjük. *Révai Nagy Lexikona* /Bp., 1911-1935./ szerint olyan birtokrendezési eljárás, amelynek célja a községben részes felek és azok illetőségeinek megállapítása. *Pál Gábor* - Csík megye két világháború közötti időszakának legjelentősebb politikusa - pedig lényegét az alábbiakban látta: „részesedési hányadok megállapítása a közjavakhoz való jogosultságnak és annak mértékének bírói ítéletekkel való meghatározása” /Pál Gábor: A székelyföldi közbirtok és az agrárreform. Magyar Kisebbség, 1923. 47./.

Már maga a két meghatározás egy bonyolult és hosszadalmas eljárást sejtet. Ehhez azonban az is hozzájárult, hogy a jelzett birtokrendezés olyan körülmények között ment végbe, amikor a *tulajdonjogra* vonatkozóan az volt a jellemző, amit *Nagy Gyula* kir. erdőfelügyelő (→ Egy lelkes erdőfelügyelő c. fejezetet) 1885-ben - 14 évvel az arányosítási törvény, az 1871-es LV. tc. kibocsátása után - így fogalmazott meg: „Ez idő szerint ugyanis főleg a községi és közbirtokossági erdők tekintetében nagy zavarok és eltérések észlelhetők a különböző felfogások között. Vannak ugyanis olyanok, kik tulajdonképpen «községi» erdők létezését a székelyföldön egyáltalában tagadják és a «közbirtokossági»-nak állítják az összes u.n. községi erdőket is, míg mások épen ellenkezőleg vélekednek” /Nagy Gyula: Háromszék megye erdőszeti viszonyai, 1885. 483./ (Maga *Nagy Gyula* is „bizonytalankodott”, ui. Háromszék erdeinek tulajdonjogánál *közbirtokossági erdőt* nem szerepeltetett. Uo. 482.)

Az *arányosítás* alapfeltétele a *területek felmérése* volt. Ezt követte a résztulajdonosokra eső birtokhányad megállapítása, mely az *arányosítási per* útján ment végbe. Tehát, egyfelől a «mérnöki», másfelől az «ügyvédi» költségek terheltek a vagyonszösség tagjait. Ezért a vasút megjelenése előtt a „havasos erdők és legelők nem sokkal [érték] többet, mibe az arányosításuk kerül[t]” /Ellenzék, 1880. X. 16./ Ezzel is magyarázható, hogy az arányosítás rendkívül

lassan haladt. *Kozma Ferenc* 1879-ben megjelent könyvében írta: „Csik megyében ez ideig csupán annyi történt, hogy az arányosítás iránt a kereset 12 községben megindult” /A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota, 1879. 157./.

Az arányosítás rendkívül összetett kérdéseinek egyik legjobb ismerője *Sebess Dénes* (Marosvásárhely, 1869-1963, Bp.) volt, kit az utókor agrárpolitikai íróként tart számon /Magyar Irodalmi Lexikon, II. Bp. 1969./, mert főként földbirtok-politikai tárgyú irodalmi tevékenységet fejtett ki.

Sebess Dénes jogi tanulmányainak befejezése után bírói pályára lépett. Alig 32 éves, mikor Marosvásárhely országgyűlési képviselőnek választotta. Hírnevet olyan Marosvásárhelyt kiadott füzetekkel is szerzett, mint A székelység pusztulása /1902/, A székelyföldi tagosítás és arányosítás. Képviselői beszéd /1903/ stb. Ez utóbbiban közzétett zabolaiak leveléből egy részletet és a hozzá fűzött véleményéből idézünk: „Kegyelemre nincs szükségünk, hanem igenis [...] igazságra, a melyt világosan ki kell, hogy mondja, hogy a közös erdők csak azok között oszthatók meg, a kik azt közösen használták, úgy a nemzeti családok, valamint a katona és részben a volt úrbéresek közt, a kik nem használták és vagy még nagyobb terjedelmű erdősegeik vannak, mint a felosztandó terület, ha községi lakos is, a felosztandóból nem részesülhet, mint pl. a zabolai *nagybirtokos* úr, van neki 10.000 hold magán erdeje és miért akar a felosztandó 4.000 hold erdőből erőszakkal részt venni, mikor a felosztandó 4.000 hold erdőt idáig közösen használta 3000 lélekből álló község lakossága, azonkívül, hogy a nagybirtokos úr soha a közöst használta volna [...]»”.

Hogyan történhetett meg ez az abszurditás és érthetetlen dolog, tette fel a kérdést a képviselőháznak Sebess Dénes. A választ ő maga megadta. Az 1871. évi LV. tc.-re - az *arányosítási törvényre* - hivatkozott, kifejtve, hogy ebben az *aránykulcsot* nem állapították meg pontosan: „A törvény az *antiqua sessziót* [régi telket] említi, de hogy mi az, vajjon csak a belsőség, vagy a hozzá tartozó szántók-e, vagy az erdők is, ezt külön nem írják. Ebből keletkezett a zavar, keletkeztek egymásnak ellenmondó intézkedések [...] *történt olyan bűnös és könnyelmű intézkedés*, hogy nemcsak a belsőség és az ehhez tartozó szántóföldek vétettek mint *antiqua sessziót* az arányjogosultság alapjául, hanem nagy kiterjedésű havasok is, a melyeket [...] olyan idegenek vásároltak, a kik nem is tartózkodtak e földön, nem is használták soha e közhelyeket, nem is tudtak róla, hogy valaha ilyen közhelyeket kaphatnak” /uo. 8./ (Ezt az anomáliát, hogy az arányosítási per során „erdők után ugyancsak erdőt adtak a részesnek” a tusnádfürdői kongresszuson is szóvá tették.)

Balogh Edgár 1972-ben megjelent egyik írásában /Itt és most a közművelődésben. Korunk 1972. 9:1293./ megemlíti, hogy számára *Bözödi György* fejtette meg annak a nyomornak a titkát, melyet a harmincas-negyvenes években *Vargyason* tapasztalt. Feltárva előtte „a múlt századbéli *arányosítás* és tagosítás *fifikái* nyomán támadt életforma-torzulások”-at.

Ilyen „*czifra dolog*” volt a „*papolczi közhely*” felosztása is, melyről szintén *Sebess Dénes* idézett füzetét tájékoztat: „*Papolcz* község évtizedeken át össze-

vásárolta a földesuraktól a maga részére, a köznek céljaira a közhelyeket és azt hitte, hogy a jogállapot rendezve van, hogy a telekkönyv biztosította számára a tulajdonjogot és ez a község. Akkor történt az, hogy *egy nagyváradi fakereskedő* vett ott magának egy kisebb terület arányrészt és kérte az arányosítást a község nevében, - a hiteles okiratokat láttam [mármint Sebess Dénes], különben nem hinnék el ilyen dolgokat - hét ember a falusi bírónak és a jegyzőnek tanácsára is és vezetése alatt, egységet kötött vele, a mely egyezség szerint egyszerűen átbocsátották *három jó nagy havas* részt ennek a fakereskedőnek. Egyezség útján tették ezt, *a község nevében, meghatalmazás nélkül* és azután ezt az egyezséget a telekkönyvi hatóság följegyezte fahasználati jog gyanánt. Az arányosítás most ki fogja deríteni ennek az egyezésnek az abszurditását, tarthatatlanságát, teljesen törvénytelen voltát [... de] az a bizonyos fahasználati jog, a melyet előttem érthetetlen módon jegyzett fel a telekkönyv, ennek a cégnek elég biztosítéknak látszik, hogy az erdőt letarolhassa. A legújabb időben is több mint 15.000 forint értékű fát vágtak le és most is vágnak rohamosan a cégnek javára. Mikor majd le lesz vágva a fa, a pusztá kopár terület visszakerül a székelly atyafiak tulajdonába [...] /uo. 10./.

És hány ilyen „czifra ügy”-ben halászott a *mindenre képes fakereskedő*, kihasználva a falu megvesztegethető elemeit, a telekkönyvi hivatal személyzetének felületes munkáját! „Három jó havas” ismét nem szolgálta egy falu népének érdekeit, ami ismét nem az „erdő” rovására írandó.

Az *arányosítási törvényre* - teljes nevén: 1871. LV. tc. az arányosításról és tagosításról, az ország erdélyi területének városaiban, szabad és volt úrbéresekkel vegyes községeiben - és annak végrehajtásának igazságtalanságaira számosan, de - sajnos - megkésve hívták fel a közvélemény figyelmét. Ezek közé tartozott *Sebess Dénes* is. Ennek a részbirtokosok döntő többségének érdekeit mellőző állapotnak betudhatóan történhetett meg pl. az, hogy a „*bebíró*”-k [külbirtokos, akinek belsege nincsen] is részesültek a közös erdőből, vagyis nem tettek különbséget a kül- és belbirtokosok között. Esetenként a külső birtokba beszámították a legelőket, havasokat és erdőket is. (Volt eset, hogy erdő után a részesnek ugyancsak erdőt adtak.)

Tekintettel arra, hogy az arányosítási törvény megengedte a „*havas*”-ok felosztását - de nem írta körül, nem határozta meg a havas fogalmát -, a közbirtokosok a felosztani kívánt területet „*havas*”-nak nevezték akkor is, ha erdő volt. Rengeteg erdő vált csak azért havassá, hogy felosztható legyen. Így jártak el Kibéd, Szováta, Etéd, Kisgalambfalva, Málnás stb. közbirtokosainak esetében.

A kilencvenes években elkezdődött az ún. *újraarányosítás* korszaka, mikor egyes élelmesebb illetményesek az arányrészeket tömegesen összevásárolták, és ily módon teremtettek maguknak 100 holdon felüli illetményeket, amelyeknek azután - az 1871. LV. tc. 8. §. 2. alapján - kérték az elkülönítését.

A visszaélések, amelyeket az *arányvásárlók* elkövettek, országosan ismertek lettek. A „*csoportfők*” mögött, akikre színleges vásári szerződésekkel egyes csoportok illetményeiket, az ún. *arányjogaikat* átruházták, ügynökök állottak, kik aztán óriási haszonnal adták tovább az összevásárolt jogokat, rendesen na-

gyobb fakeskedő cégeknek vagy részvénytársaságoknak. Az eredetileg egypár liter pálinkával, harisnyával, pár krajcárért megvett jogok sokszor 5-6 kézen mentek át, amíg összekerültek egy kézbe, az átadta egy cégnek, aki aztán nagy nyereséggel kitermelte az arányrészekben levő faállományt.

Összegezve a kutatott terület erdőarányosításainak jellemzőit - mely mindenütt be sem fejeződött -, megállapíthatjuk, hogy azt a *nagybirtokosok* és a tőkésék igényei szerint vitték végbe, sorvasztva ezáltal a közbirtokosságokat, azt a támaszt, melyet a kisgazdák érdekében hozták létre.

Honnan adódtak a feltételek, hogy mindezek megtörténhettek? Miért alkalmaztak egy olyan törvényt, mely azáltal, hogy a valódi tényállást nem vette figyelembe, csak igazságtalanságokat szülhetett? A törvény helytelen és pontatlan megfogalmazásából, és abból, hogy - amint említettük - nem a szegényparasztság és a középparasztság egyes tagjainak az érdeke volt a döntő, hanem az erdőt eladni akaró nagy- és középbirtokos osztályé, a gazdagparasztság tagjaié, és az erdőt felvásárló *kapitalista cégeké*, kiket támogatott a megvesztegethető földmérők és hivatalnokok serege.

Napjaink történése az erdőarányosítások ismertetését, annak hangoztatását, hogy „ekkor *vándorolt el* az illető vidék föld nélküli népének egy része”, nem mulasztja el. (Vö. *Egyed Ákos*: A parasztság Erdélyben a századfordulón. Bukarest, 1975. 58-61.) Ehhez kiegészítésképpen csak annyit fűzhetünk hozzá: A kutatott terület népének *elvándorlása* - váltakozó intenzitással - 1880.(az erdő-törvény életbelépése) és 1944.között tovább tartott; e sokrétű jelenség boncolgatásánál sokan rendszerint az *iparosítás* fontosságára utaltak, a költők pedig valami másra, amit egyszerűen *hűségnek* nevezhetünk:

„... így így jó feleim
hűséges Ábel-népem
hiába kelünk mi át az Óperenciákon
ha a kapaszkodó dombokat a faluvégről
a gyermekkor öreg diófáit
a szűkmarkú köves szántókat
a margarétás vadszegfűs réteket
a téblábaló kicsi patakokat
magunkkal nem vihetjük el!”

/Molnos Lajos: Farkaslaki mondatok. 1983./

